

Polderen aan de Waal

REPORTAGE

Wilma van Meteren

En lange rij auto's volgepakt met mensen en koffers, op het dak de ijskast en andere huisraad, over de dijk langs de Waal. VVD-politica Cecile van Berkestijn heeft die onafgebroken stoet op haar netvlies als ze praat over de rivier die we maar niet naar onze hand kunnen zetten. Begin 1995 moesten 250.000 bewoners van het Rivierenland huis en haard verlaten wegens het gevaarlijk hoge water. Sommigen kampten jaren later nog met psychische problemen.

"Als oplossing was bedacht om hier dwars door de Ooijpolder een acht meter hoge dijk aan te leggen." Voor Van Berkestijn was dat de drijfveer om zich in te zetten voor een verzoening tussen de rivier en zijn Gelderse oeverbewoners. Hoewel actievoeren haar vreemd was en ze zelf hoog en droog op de wal woont, sloot de politica, gepikt en gemazeld in de gemeenteraad van Ubbergen en de Provinciale Staten van Gelderland, zich aan bij een groepje boze burgers, die haar om haar bestuurlijke ervaring en netwerk had gevraagd.

"Ik zag hoe mensen worden overvallen met maatregelen die ze niet goed vinden." Dat kan heftige reacties oproepen. In het dorpscafé van Ooij moest ze eens achter de bar deking zoeken omdat de bierflesjes door het zaaltje vlogen toen Rijkswaterstaat kwam uitleggen wat in Den Haag was besloten. "Na 1995 was 'robuust' hét woord. Haagse spierballentaal, er moesten nood-overloopgebieden komen, dijkverleggingen en ingrepen in de uiterwaarden." De bewoners van de geplande overloopgebieden Rijnstrangen, Ooijpolder en Beerse Overlaat waren woedend dat ze als 'nationale badkuip' gebruikt zouden worden opdat Rotter-

dam het droog zou houden.

"We wilden in het Hoogwaterplatform niet zonder meer 'nee' zeggen, maar met alternatieven komen, met meer kwaliteit en steun van bewoners. We dachten 'Dat kunnen we in de regio beter'. Er kwam veel energie vrij om het anders, mooier te doen." Op dit gedachtengoed drijft ook het programma WaalWeelde, gedragen door pioniers als Van Berkestijn. "De naam zegt het al: je kunt niet alleen narigheid, maar ook voordelen van de rivier hebben. De Waal is meer dan een waterafvoer en transportas." Onder het motto 'als je toch bezig bent, doe het dan goed' tracht deze voorhoede om vanuit de lokale samenleving Den Haag en Rijkswaterstaat betere oplossingen aan te dragen.

Toine Smits, hoogleraar duurzaam waterbeheer aan de Radbouduniversiteit en mede-initiatiefnemer van WaalWeelde, knokt al langer voor een modernere omgang met het water. Veel grotere betrokkenheid van oeverbewoners en -gebruikers is volgens hem de enige weg. "Het klassieke, hiërarchische model waarbij bewoners en bedrijven inspraak krijgen bij door waterstaatkundigen voorgedrukte plannen, werkt niet meer. De samenleving is sterk veranderd. We zitten in de overgangsfase naar platte, open netwerken. Daar hoort een andere organisatie bij."

WaalWeelde is daar een voorloper van. De groep vrienden heeft zich ontwikkeld tot een invloedrijk gezelschap.

'Geef burgers het heft in handen, dan wordt het

Resulteert ontpolderen altijd in verzet? Hadden ze bij het Hedwigeruzie maar gekeken hoe ze het bij de Waal oplossen.

Geen oeverloos gezeur

project hun kind'

schap, samengesteld uit maatschappelijke organisaties, bedrijven, vijftien gemeenten, de rijksoverheid en rijksdiensten, sinds 2008 onder regie van de provincie. Lokale partijen staan als eersten aan de tekentafel. Ze maken samen wat Smits noemt een ontdekkingsreis. "Er is geen draaiboek, alleen hebben we als universiteit gezorgd voor middelen om die reis te maken." Haar digitale tekentafel maakt direct duidelijk wat voor gevolgen een plan heeft en of het haalbaar is. Stroomopwaarts moet rekening houden met stroomafwaarts, de ene oever met de andere. "Je kunt Rijkswaterstaat of het waterschap de kar laten trekken. Maar geef je burgers zelf het heft in handen dan wordt het ontwerp hun kind", ervaart de hoogleraar. Het levert voorstellen op, met draagvlak in plaats van verzet.

Tachtig kilometer rivier, van Lobith tot Gorinchem, bestrijkt WaalWeelde. Van de 77 projecten is een deel al van start gegaan. Het gaat over meer dan het grote waterwerk "Ruimte voor de Rivier", dat door ontpoldering, nevengeulen en kribverlaging snel wassend water veilig moet afvoeren. Het gaat ook over meer dan de terugkeer van de grote karekiet, rivierduinen en ooibos met zwarte populieren. Het gaat over leven met het water: hoe te wonen en werken aan, en te profiteren van de rivier.

"Met de klimaatverandering red je het niet meer met één partij aan het roer", waarschuwt Smits. "Particulieren en overheden moeten samenwerken om betere, duurzame oplossingen te vinden en kosten – en baten – te delen." Het gebied rendabeler ma-

ken horen daarbij. Eco-toerisme, waterproof wonen – er broeit genoeg in het WaalWeeldegebied. Smits noemt de plannen voor een 'klimaatdijk' bij Tiel, en tuinen bij woningen die af en toe kunnen onderlopen. Bij Heerewaarden is een initiatief om Waal en Maas opnieuw te verbinden ver gevorderd, een Watermolen te bouwen voor groene stroom en de natuur kostendekkend te beheren.

Dat alles coördineren kost moeite, zegt Smits. Het heeft twee jaar geduurd voordat Rijkswaterstaat toetrad tot het gezelschap. Ze zagen het als concurrentie voor 'Ruimte voor de Rivier', en voelden weinig invloed van 'onderop'. Inmiddels zijn ze naar elkaar toegegroeid en staat samenwerking met bewoners ook elders bovenaan bij de rivierplannen.

Cecile van Berkestijn botste regelmatig met de Haagse bureaucratie, partijgenoten die zaken door wilden drukken inclusief. "WaalWeelde is een vorm van bestuurlijke vernieuwing die Den Haag nog niet gewend is. Natuurlijk is er tijdsdruk en moeten knopen worden doorgesneden. Geef je burgers en bedrijfsleven de tijd mee te denken, dan levert dat veel op. Dan hoeft het uitzicht niet bedorven te worden. Het zullen niet de brave oplossingen zijn, maar burgers willen best redelijk zijn."

Die durf is er bij Zaltbommel, een van de vijftien WaalWeelde-gemeenten. Plannen beginnen er met blanco papier, ook bij kleinere projecten dan het verbinden van de stad met de rivier. "Voor een bewonersraad is dat ook wennen. Maar dan zie je ze ineens bij elkaar kruipen en wordt zo'n plan echt van mensen zelf", constateert wethouder Adri Bragt (ruimte en wonen). WaalWeelde-West, van

Tiel tot Gorinchem, staat in de startblokken om de grove schetsen voor het riviergebied met bewoners en bedrijven nader uit te werken. Deze week maakte staatssecretaris Atsma (infrastructuur) bekend dat hij de 30 miljoen euro die de provincie heeft klaarliggen, verdubbelt om via Waalweelde de rivier veiliger, mooier en economisch sterker te maken.

Bragt hecht aan de nieuwe werkwijze ook om betrokkenen bewust te maken waarom ingrepen nodig zijn en het debat te voeren over aanvaardbare risico's. "Dan wordt een dijkverlegging, mits het mooi gebeurt, makkelijker te accepteren." Zulke kwesties liggen heel gevoelig, want de Gelderse rivierbewoners brengen offers en moeten een grotere kans op overstromingen accepteren om de Randstad te beschermen. Bragt schetst de emoties omdat wij in een dunbevolkt gebied wonen, is ons leven minder waard dan het hune?

Hoewel het niet helemaal vergelijkbaar is, had volgens hem de discussie over de Hedwigepolder anders kunnen lopen als eerst met de betrokkenen in de polder was gesproken. "Het is nu politiek geworden, met een kleine p." De Gelderse gedeputeerde Co Verdaas vergelijkt het met de gestande plannen voor de CO₂-opslag. "De voorstellen kwamen van hoge hand."

Verdaas ziet de provincie die de regie voert, als metselaar. "We zorgen voor het cement tussen de stenen." De kracht van WaalWeelde is voor hem de samenwerking tussen gelijkwaardige partijen: bestuurders (wethouders van de beide oevers zitten voor het eerst bij elkaar aan tafel), ambtenarij (rijk, provincie, gemeenten), bedrijven en burgers. "De Waal is een werkrivier, bedrijven moeten er plek krijgen. We wijzen samen de prioriteiten aan. In iedere gemeente stond wel een project op stapel, maar er was met onvoldoende geld. Door het geld samen te rapen kunnen we

de belangrijkste knelpunten eerst aanpakken, andere moeten wachten. Uiteindelijk profiteren we daar met z'n allen van."

Toegegeven ook binnen WaalWeelde is het soms spannend. Na een eerdere afwijzing stemde de raad van Maasdriel vorige maand eindelijk in met de plannen voor de Hurwenense uiterwaard. Jarenlang werden gesprekken gevoerd met dorpsbewoners. Hadden ze elkaar gevonden, was het geld op. Nu komt het er toch van: een deel wordt opgeofferd voor een nevengeul. Ingezetenen krijgen er iets voor terug, de boeren gaan profiteren van een betere waterhuishouding, natuurliefhebbers van de gerevitaliseerde K11. Zo zal het ook elders gaan; belangen kunnen botsen op een vierkante kilometer. "Het komt erop aan ze in evenwicht te brengen", meent wethouder Bragt.

Vergezichten, hoe het WaalWeeldegebied er over twintig jaar uitziet, wil hij niet schetsen. "Dan zou ik

mijn visie opdringen." Maar hij hoopt dat straks zijn Zaltbommel niet meer met de rug naar de rivier staat, teruggetrokken achter de dijk, maar met het gezicht ernaartoe. Verdaas ziet de sociaal-economische kracht. "Omdat het zo'n mooi gebied is kan de Millingerwaard 250 banen in de recreatie en dus 25 miljoen voor de lokale economie opleveren." Laatst liep er een groep Spaanse toeristen rond. "Bij natuur denken wij aan de Veluwe. Heel West-Europa heeft zijn Veluwe, maar waar vind je zo'n dynamisch rivierengebied?"

Cecile van Berkestijn weet precies waar de mooiste bocht ligt in de uiterwaarden van de Ooijpolder, die uiteindelijk onaangetaast is gebleven. Druk scheepvaartverkeer, maar ook vogels, ontlukende natuur, konkspaarden. "Die grijstinten, dat weidse en het wilde", verklaart ze haar liefde. In de verte staat de pijp van een steenfabriek.

Help, een bever

Het is zo'n mooi plan: een bedrijf in sierstenen uit de Millingerwaard verplaatsen naar het terrein van een oude steenfabriek, twintig kilometer verderop. Het bedrijf kan beter uit de voeten en knapt het verwaarloosde terrein op; de natuur groeit met 200 hectare aan meanderende geulen. Maar ja, het bedrijf werkt met shovels. Ammoniak-uitstoot moet worden gemeten, de grutto's geteld. En er is een bever gesignaleerd, die de steenfa-

briek als leefgebied heeft uitgekozen. "Het is bijna niet te doen met al die wetten en regels", zucht gedeputeerde Co Verdaas. Die zijn het grootste obstakel voor WaalWeelde. Juist de bevers zouden baat hebben bij minder regels om ze te beschermen, vindt Verdaas, er komt immers meer natuur. Hij hekelt de 'technocratische benadering' van de natuur. "Het project ligt stil, omdat zo'n beest denkt: 'wat een fijn plekje hier!'"